

*Əlyazması hüququnda*

**TÖHFƏ MƏMMƏDAĞA qızı TALİBOVA**

**MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ  
AZƏRBAYCAN-TÜRKMƏNİSTAN ƏDƏBİ  
ƏLAQƏLƏRİ**

**5717.01 – Türk xalqları ədəbiyyatı**

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi  
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

**A V T O R E F E R A T I**

**BAKI – 2017**

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

**Elmi rəhbər:** **Məmməd İrac oğlu Əliyev,**  
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

**Rəsmi opponentlər:** **Muxtar Kazım oğlu İmanov,**  
akademik, filologiya üzrə elmlər doktoru,  
professor

**Əsgər Adil oğlu Rəsulov,**  
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

**Aparıcı təşkilat:** **AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına**  
**Şərqsünəşliq İnstitutunun Türk**  
**filologiyası şöbəsi**

Müdafiə “ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 2018-ci il saat \_\_\_\_\_ -da AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində filologiya üzrə elmlər doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilən dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.01.131 – Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

**Ünvan:** Az 1143, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti, 115, Akademiya şəhərciyi, Əsas bina, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron Akt zalı, IV mərtəbə.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat “ \_\_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 2017-ci ildə göndərilmişdir.

**Dissertasiya Şurasının**  
**Elmi katibi:**

**İsmixan Məhəmməd oğlu Osmanlı,**  
**filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**

## TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

**Mövzunun aktuallığı.** Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə gəldikdən sonra türk respublikaları, o cümlədən Türkmənistanla bütün sahələrdə əlaqələrin yaradılması üçün mühüm addımlar atıldı. Ədəbi əlaqələrin rolunu yüksək qiymətləndirən ulu öndər Heydər Əliyev iki xalq arasında bu sahədə əlaqələrin yaranmasına xüsusi diqqət verirdi. Çünki hər iki xalq arasındakı qarşılıqlı ədəbi əlaqələrin yaranması və möhkəmləndirilməsi yalnız onların bir-birindən bəhrələnməsi deyil, həm də hər iki xalqın müasir qloballaşma şəraitində irəliyə doğru birgə addımlaması və mövcud orta qədər mədəni irsin birgə qorunaraq gələcək nəsillərə çatdırılmasıdır.

Müasir dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının qarşısında duran vacib və aktual problemlərdən biri Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri zəminində bu sahədə görülən işlərin öyrənilməsi və ətraflı tədqiq edilməsidir. Tədqiqat işimizin aktuallığını şərtləndirən məsələlərdən biri məhz budur.

Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri sahəsində bu günə qədər müəyyən araşdırmalar aparılsa da, onun mərhələlər və istiqamətlər üzrə öyrənilməsi və sisteminin yaradılması müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının üzərinə düşən əsas məsələlərdən biridir. Tədqiqat işimizin aktuallığını şərtləndirən bu məsələlərin araşdırılması çox vacibdir.

**Mövzunun tədqiq tarixi.** Bu vaxta qədər alimlərimiz tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının mühüm bir sahəsi olan Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin ayrı-ayrı dövrlərinə dair məqalələr yazılmış, bu problemin müəyyən mərhələləri bir sıra tədqiqatlarda qısa şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Belə ki, M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının baş biblioqrafı işləmiş M.Nəcəfova 1964-cü ildə yazdığı “Türkmən ədəbiyyatı Azərbaycan dilində” adlı məqaləsində Azərbaycanda türkmən ədəbiyyatına həsr olunmuş məqalələr və türkmən ədiblərinin nəşr olunmuş əsərləri haqqında qısa məlumat vermişdir. Məqalə 1923-cü ildən başlayaraq 1964-cü ilə qədərki dövrün qısa ədəbi xronologiyasını əhatə etdiyindən, müəllif bu yazısında həmin dövrdə dərc olunmuş məqalə və yazılar, eyni zamanda çap olunmuş bütün əsərlər haqqında məlumat verməmişdir.

Müstəqillik illərində Azərbaycanla türk xalqları arasındakı ədəbi əlaqələrin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmış və bu araşdırmaların bəzilərinə də Azərbaycan-Türkmənistan əlaqələrinə toxunulmuşdur. Belə ki, Azərbaycan alimlərindən 2006-cı ildə Şərəf Cəlilovanın namizədlik dissertasiyası kimi hazırladığı “Azərbaycan-

Türküstan ədəbi əlaqələri” mövzusunda tədqiqat əsəri, xüsusən həmin tədqiqatın I fəslinin “Azərbaycan-türkmən ədəbi əlaqələri” və II fəslinin “Türkmən ədəbiyyatında Azərbaycan mövzusu” yarım fəsilələri, Təranə Həşimovanın 2006-cı ildə “XX əsr Azərbaycan poeziyasının Orta Asiya türk xalqlarının poeziyasına təsiri” mövzusunda dissertasiyası, xüsusən həmin tədqiqat işinin III fəslinin 3.1 yarım fəslində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinə toxunulmuşdur. Firuzə Əhmədova 2006-cı ildə yazdığı “Məxdumqulunun sənət aləmi” adlı kitabında Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrini Məhtimqulu Fəraqinin əsərlərinin Azərbaycanda çapı və onun yaradıcılığına həsr edilmiş məqalələr kontekstində araşdırmışdır. Firuzə Ağayevanın (Əhmədovanın) “XVIII əsr türkmən şeiri” (Məxdumqulu Fəraqinin yaradıcılığı əsasında) doktorluq dissertasiyasında Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinə də toxunulmuşdur. Bu dissertasiya və kitablarda Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin müəyyən sahələri işıqlandırılmış və əsasən Azərbaycan klassiklərinin ayrı-ayrı türkmən ədəblərinin yaradıcılıqlarına səmərəli təsirləri izah edilmişdir.

**Tədqiqatın obyektini və predmeti.** Bu günə kimi ölkəmizdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin müəyyən mövzu və sahələri tədqiq olunsa da, bu əlaqələrin inkişaf mərhələləri xüsusi tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Bu baxımdan araşdırmamızın əsas tədqiqat obyektini olan müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri müstəvisində bu dövrə qədərki bədii tərcümələr, ədəbi nəşrlər, dissertasiya işləri, monoqrafiyalar da tədqiqata cəlb edilmişdir. Dissertasiyanın əsas tədqiqat obyektini isə müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinə dair azərbaycanlı alimlərin tədqiqatları, türkmən ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş çoxsaylı bədii tərcümələr, müxtəlif tədbirlərin materialları təşkil edir.

Dissertasiya işinin predmetini isə Azərbaycan və Türkmənistan respublikaları arasındakı 1920-2017-ci illəri əhatə edən ədəbi əlaqələr təşkil edir.

**Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri.** “Müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri” adlı mövzunun öyrənilməsində əsas məqsəd eyni kökə və dilə, ortaq mədəniyyətə malik olan Azərbaycan və Türkmənistan xalqları arasındakı ədəbi əlaqələrin yaranma və inkişaf mərhələlərini, türkmən xalqının yaratdığı çoxəsrlik ədəbiyyatın klassik və müasir Azərbaycan ədəbiyyatı ilə qarşılıqlı əlaqəsini əhatəli şəkildə araşdırmaqdır. Bunun üçün Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin həyat və yaradıcılığına həsr edilmiş tədqiqat işləri və dilimizə tərcümə olunaraq nəşr olunmuş türkmən ədəbiyyatı

nümunələri, türkmən ədəbiyyatı ilə bağlı ölkəmizdə keçirilmiş ədəbi-bədii tədbirlər Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin yaranması və inkişaf etdirilməsi obyektini kimi araşdırılmışdır.

**Tədqiqatın elmi yeniliyi.** Bu tədqiqat müstəqillik illərində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinə dair hazırlanmış ilk dissertasiya işidir. Dissertasiya işində qədim və Sovet dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri müstəqillik dövrü ədəbi əlaqələrinin ilkin mərhələsi kimi, yarım-fəsil həcmində xronoloji ardıcılıqla ilk dəfə tədqiq olunmuşdur. Çünki müstəqillik dövründə ədəbi əlaqələr öz-özünə yaranmamışdır; o, hər iki xalqa məxsus milli sərvətlərin uzun sürən tarixi prosesində meydana çıxmışdır və bu proseslərin öyrənilməsi də olduqca vacibdir.

Müasir dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri genişləndikcə, bu əlaqələrin yeni-yeni formaları da yaranmışdır. Müstəqillik dövründə ədəbi əlaqələrin inkişafında yeni yaranmış beynəlxalq təşkilatların – Beynəlxalq İpək yolu, TÜRKSOY, Türk Yazarlar Birliyi, Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyi, Türk Dövlət Başçılarının Zirvə toplantılarının, UNESCO səviyyəsində yubiley tədbirlərinin, Azərbaycanda görkəmli türkmən yazıçı və şairlərinin yubiley və anım tədbirlərinin, türkmən ədəbiyyatından dilimizə tərcümə edilərək yeni nəşr olunmuş kitabların təqdimat mərasimlərinin keçirilməsinin müasir dövrdə ədəbi əlaqələrin yaranmasında və inkişaf etdirilərək möhkəmləndirilməsində xüsusi əhəmiyyəti vardır. Dissertasiya işində belə tədbirlər ilk dəfə tədqiqata cəlb edilmiş və onların ədəbi əlaqələrin inkişafında rolu və əhəmiyyəti əsaslandırılmışdır. Bir sözlə, müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişaf prosesi və istiqamətləri yeni formada tədqiqata cəlb edilmişdir.

**Tədqiqat işinin nəzəri-metodoloji əsasları.** Dissertasiya işi tarixi müqayisəli tədqiqat metodu əsasında yazılmışdır. Görkəmli alimlərin və ədəbiyyatşünasların ədəbi əlaqələrlə bağlı bu vaxta qədərki araşdırmalarındakı elmi prinsiplər tədqiqatın hazırlanmasında istiqamətverici mənbə kimi əsas götürülmüşdür.

**Dissertasiyanın nəzəri-praktik əhəmiyyəti.** Dissertasiya problematikasına görə ədəbi əlaqələrin tarixinə aid əsərdir. Bu baxımdan tədqiqatın nəticələrindən, həmçinin Azərbaycanla digər türk xalqlarının ədəbi əlaqələrinin tədqiqi zamanı bir mənbə kimi istifadə edilə bilər. Dissertasiyanın nəticələri ali təhsil müəssisələrində türk xalqları arasında ədəbi əlaqələrin öyrənilməsinə və tədrisinə dair dərslərin hazırlanmasında da istifadə oluna bilər.

**Dissertasiya işinin aprobasiyası.** Dissertasiya AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsində hazırlanmışdır. Dissertasiya işinin əsas nəticələri həmin şöbənin seminarlarında müzakirə olunmuşdur.

Tədqiqatın əsas müddəaları və nəticələri dissertantın Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi məcmuələrdə, eyni zamanda xarici ölkələrin müvafiq nüfuzlu məcmuə və jurnallarında dərc etdirdiyi elmi məqalələrində, onun bir sıra beynəlxalq və respublika səviyyəli elmi konfrans, sessiya və seminarlardakı məruzə və çıxışlarında öz əksini tapmışdır.

**Dissertasiya işinin quruluşu:** Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, dörd yarım fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

## **TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU**

Dissertasiyanın “**Giriş**” hissəsində mövzunun aktuallığı, məqsəd və vəzifələri, tədqiqatın obyektı və predmeti, işin nəzəri-praktik əhəmiyyəti, elmi yenilikləri, nəzəri-metodoloji əsasları, aprobasiyası və quruluşu haqqında danışılır.

Dissertasiyanın birinci fəslı “**Müstəqillik dövrünə qədər Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişaf mərhələləri**” adlanır. Bu fəsil iki yarım fəsildən ibarətdir. “**Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin tarixinə qısa bir nəzər**” adlanan birinci yarım fəslində iki qardaş xalq arasında ədəbi əlaqələrin qədim tarixi kökləri haqqında söhbət açılır. Göstərilir ki, eyni kökə – türklərin oğuz qrupuna aid olan hər iki xalq lap qədimlərdə ortaq mədəni irsə malik olmuşlar. Onlar arasındakı ədəbi əlaqələrin təməlində qədim ortaq türk ədəbi abidələri – hər iki xalqın əsrlər boyu birlikdə yaradaraq eldən-elə, dildən-dilə ötürərək, qoruyub saxladıkları “Oğuz Kağan dastanı”, “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsi kimi monumental ədəbi abidələri, eyni zamanda “Koroğlu” kimi qəhrəmanlıq dastanı, həmçinin “Aşıq Qərib”, “Əsli-Kərəm”, “Şahsənəm və Qərib”, “Tahir və Zöhrə”, “Əmrah” və s. şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri mühüm yer tutmuşdur. Eyni zamanda klassik və müasir ədəbiyyat nümunələri, ədəbi nümunələrin qarşılıqlı tədqiqləri, tərcümələri və nəşrləri, həmçinin ədəbiyyat adamlarının yaradıcılıq əlaqələri durur. Göstərilir ki, Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin dəqiq tarixi haqqında qəti fikir söyləmək mümkün olmasa da, onun uzaq keçmişdən başladığını demək olar.

Həmin fəslin “**Sovet dövrü (1920-1991-ci illər) Azərbaycan-Türk-**

**mənistan ədəbi əlaqələri”** adlanan ikinci bölməsində göstərilir ki, xalqlar arasında ədəbi əlaqələr birdən-birə yaranmır və müəyyən ənənələr üzərində inkişaf edərək daha da zənginləşir. Bu mənada, Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri də istisna deyil. Ona görə də bu dissertasiya işində müstəqillik dövrünə qədərki ədəbi əlaqələrimizin yaranmasında və formalaşmasında mühüm bir mərhələni təşkil edən Sovet dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri də yarımfəsil şəklində öyrənilmişdir.

Həmin yarımfəslin **“1920-1953-cü illərdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri”** adlanan hissəsində bu dövrdə iki xalq arasında ədəbi əlaqələrin yaranmasında misilsiz xidmətləri olan görkəmli ədəbiyyatşünas və mətnşünas alimimiz Salman Mümtaz Əskərovun “Maarif və mədəniyyət” (1923-1927) jurnalının 1923-cü il 9-cu sayında “Türkmən şairləri” adlı məqaləsində qaldırdığı məsələlərdən söhbət açılır. Eyni zamanda 1927-ci ildə görkəmli folklorşünas, nəzəriyyəçi və tənqidçi Əmin Abidin (1898-1938) “Maarif işçisi” adlı jurnalda çap etdirdiyi “Heca vəzninin tarixi” adlı məqaləsində türkmən ədəbiyyatında heca vəznində yazılan şeirlərdən bəhs edərək, öz dövrünün məhvəri adlandırdığı klassik türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqidən üç bəndlik bir şeir nümunəsi verdiyi göstərilmişdir.

Xalqlar arasında ədəbi əlaqələrin inkişafında, ədəbiyyatların bir-birinə yaxınlaşmasında ədəbiyyat və incəsənət həftələrinin, poeziya bayramlarının, görkəmli yazıçı və şairlərin yubiley tədbirlərinin keçirilməsi əhəmiyyətli rol oynayır. Belə bir tədbir 1940-cı il sentyabrın 18-də türkmən ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələrindən olan Məmmədveli Kəminənin vəfatının 100 illiyi münasibəti ilə Türkmənistan SSR Ali Sovetinin Məclislər salonunda keçirilmişdir. Tədbirdə Azərbaycandan gəlmiş şair Məmməd Rahim çıxış etmiş, özünün yubileyə bağlı yazdığı şeirini və Kəminənin “Qərib” şeirini Azərbaycan dilində oxumuşdur. Həmin ildə akademik H.Araslı “Ədəbiyyat” qəzetinin 28-ci sayında Kəminənin yaradıcılığından bəhs edən “Böyük türkmən şairi Kəminə” adlı məqaləsini, şairin “Qızım” və “Olar” adlı iki şeirini, A.Faruq isə həmin qəzetin 29-cu sayında Kəminənin həyat və yaradıcılığı haqqında “Kəminənin xatirəsi” adlı məqaləsini, şairin “Gəlinlər” və “Dərdindən” adlı şeirlərini özünün tərcüməsində dərc etdirmişdir.

Müharibədən sonra, 1946-cı ildə “İnqilab və mədəniyyət” jurnalında Mikayıl Rzaquluzadənin tərcüməsində Kamal İşxanovun “Mənim xəyalım”, 1949-cu ildə isə Q.Böyükəğanın tərcüməsində D.Xaldurdının “Qələbələr tarixi”, 1951-ci ildə “İnqilab və mədəniyyət” jurnalında Ə.Ənvərin tərcüməsində türkmən şairi Beki Seytakovun “Qələbə günü”

adlı şeirləri dərc olunmuşdur. Həmin ildə Azərbaycanın mədəni həyatında daha bir əlamətdar hadisə baş vermişdir. Belə ki, tanınmış türkmən dramaturqu H.Muxtarovun “Ailə namusu” adlı pyesi o zamankı M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur.

Tədqiq edilən dövrdə (1923-1953) Azərbaycan mətbuatında dərc olunmuş türkmən ədəbi nümunələrinin siyahısına diqqət yetirdikdə, Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrində türkmən ədəbi mənzərəsi çox məhdud və sönük görünür. O zamanlar ədəbi proseslərə hakim partiya funksionerlərinin ciddi nəzarəti, türkmən ədəbiyyatının tədqiqi və nəşri sahəsində böyük işlər görən alimlərdən Salman Mümtaz, Əmin Abid, Yusif Vəzir Çəmənəminli, Soltan Məcid Qənizadə, Ruhulla Axundov, Hənəfi Zeynallı, Əli Nazim, Əhməd Cavad, Bəkir Çobanzadə və digər yazıçı, şair, alimlərə millətçilik damğası vurularaq müxtəlif ittihamlarla güllələnmələri və İkinci Dünya müharibəsi (1941-1945) zamanı hər iki xalqın alim və ziyalılarının həlak olmaları iki qardaş xalq arasındakı ədəbi əlaqələrə öz mənfi təsirini göstərmişdir.

Həmin yarımfəslin **“1953-1969-cu illərdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri”** adlanan bölməsində ölkəmizdə həmin dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri sahəsində görülən mühüm ədəbi-mədəni hadisələrdən ətraflı bəhs edilir. Göstərilir ki, XX əsrin 60-cı illərinin əvvəlində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin yaradılmasında tanınmış şair Süleyman Rüstəmin xüsusi xidməti olmuşdur. O, dəfələrlə Türkmənistanda olmuş və bu ölkənin bir çox bölgələrini gəzmiş, türkmən yazıçı-şairləri ilə çoxlu görüşlər keçirmiş və bu görüşlərin təəssüratı ilə türkmən xalqının qəhrəmanlığına, onun gözəl təbiətinə “Aşqabad”, “Amu-Dərya”, “Səhranın qəlbi”, “Məktəb”, “Nukus”, “Firuzə” kimi bir çox gözəl şeirlər həsr olunmuş və bu şeirlərin hamısını “Həyat nəğmələri” adlı kitabında nəşr etdirmişdir<sup>1</sup>.

Araşdırdığımız dövrdə ölkəmizdə türkmən uşaq ədəbiyyatından nümunələr də dilimizə çevrilərək nəşr edilməyə başlamışdır. İlk dəfə 1955-ci ildə türkmən şairi A.Xaidovun uşaqlar üçün yazdığı “Qəhrəman” adlı şeiri, 1957-ci ildə uşaqlar üçün yazılmış “Ak Pamık” (“Ağ pambıq”) adlı türkmən xalq nağılı, 1961-ci ildə tanınmış türkmən uşaq şairi, Məhtimqulu adına Dövlət mükafatı laureatı Qəyyum (Kayum) Tanrıquliyevin uşaqlar üçün yazdığı üç şeiri dilimizə çevrilərək nəşr olunmuşdur. Şeir və nağıllar yazıçı H.Abbasadə, S.Əliyeva və İlyas Tapdıq tərəfindən dilimizə tərcümə edilmişdir.

---

<sup>1</sup>Rüstəm S. Həyat nəğmələri. Bakı: Uşaqgənənəşr, 1953, 76 s.



Tədqiq edilən dövrdə Azərbaycan mətbu orqanlarında ən çox türkmən şairlərinin şeirləri dilimizə tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir. 1955-ci ildən başlayaraq “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Kommunist” qəzetlərinin, “Azərbaycan” jurnalının səhifələrində türkmən şairlərindən A.Atacənov, K.Qurbənsəhatov, Q.Seyitəliyev, A.Xəidov, K.Qurbənnəpəsov, A.Kovusov, Ş.Borçəkəv və A.Omərovun şeirləri çəp olunmuşdur. Şeirləri dilimizə Əli Kərim, Bökükəğə Qəsımzədə, B.Qəsımzədə, M.Seyidzədə və bəşqələri tərcümə etmişlər.

Həmin dövr türkmən yazıçılarının əsərlərinin əyrıçə kitab kimi nəşr edilməsi ilə də ələmətdə olmuşdur. Belə ki, türkmən ədəbiyyatında ilk tarixi roman və poemaların müəllifi, gөрkəmli türkmən şairi və nasiri Bərdi Kərbəbəyevin “Aysoltan” povesti Şəmsəddin Əbbəsov, Hüseyn Muxtarovun “Şokolad acı olanda” bərpərdəli vodevili isə M.İsməyilzədə tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq 1955-ci ildə əyrıçə kitab kimi nəşr edilmişdir. 1956-cı ildə H.Muxtarovun “Dostlar” ədli bərpərdəli komediyası Azərbaycan dilində çəpdən çıxmışdır. Əsəri dilimizə Həsən Əliyev tərcümə etmişdir.

Bundan bəşqə, ilk dəfə 1959-cu ildə gөрkəmli türkmən nasirlərinin hekəyələri tərcümə edilərək Azərbaycan oxucusunə təqdım olunmuşdur. “Türkmən yazıçılarının hekəyələri” ədlanan bu kitəbə Nurmurad Sərixənov, Beki Seytənov, Bərdi Kərbəbəyev, Bərdi Soltəniyəzov və Ətə Kəuşutov kimi tənənmış türkmən yazıçılarının hekəyələri dəxil edilmiş, kitabın sonundə yazıçılar həqqında qısa bioqrafik mələumat verilmişdir. Hekəyələri Azərbaycan dilinə Mustəfə Əfəndiyev, Gülşən Həsənzədə, Həci Həciyev, Şəfiqə Mirbəşirovə tərcümə etmişdir. Həmin ildə gөрkəmli türkmən yazıçısı, Türkmənistan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü Bərdi Kərbəbəyevin “Bətır” ədli kitabı Azərbaycan dilində nəşr olunmuşdur. Kitəbə yazıçının uşəqlər üçün yazdığı dörd hekəyəsi dəxil edilmişdir. Hekəyələri rus dilindən A.B.Məhmudov tərcümə etmişdir. Həmin ildə tənənmış türkmən şairi və tərcüməçisi Ənnə Kovusovun poetik yəradıcılığında nümənələr əyrıçə kitab şəklində Azərbaycandə işıq üzü gөрmüşdür. Kitəbə şairin çox saydə şeiri və “İlk məhəbbət” ədli poeması dəxil edilmişdir. Əsərləri dilimizə tənənmış Azərbaycan şairləri N.Xəzri və Ə.Kürçəyli yüksək ustəlıqlə çəvirmişlər.

1960-cı ildə Türkmənistəndə gөрkəmli türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin 225 illik yubileyi keçirilmişdir. Bu yubileylə ələqədər onun əsərlərindən seçmə nümənələr Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək nəşr olunmuşdur. Şeirləri dilimizə şairlərdən İ.Soltan, A.Bəbəyev, T.Mütəllibov, Ə.Ziyətəy, Ş.Əbbəsov, H.Əbbəszədə, Ə.Kürçəyli, Ə.Kərim,

N.Gəncəli tərcümə etmişdilər. Kitaba tanınmış Azərbaycanın ədəbiyyatşünas alimi Araz Dadaşzadə “Böyük türkmən şairi” adlı maraqlı ön söz yazmışdı.

Böyük şairin yubileyi ilə əlaqədar Azərbaycanda başqa bir mədəniyyət hadisəsi baş vermişdir. Belə ki, Türkmənistan SSR EA-nın Məhtimqulu adına Ədəbiyyat İnstitutunun alimləri Azərbaycan poliqrafiya işçiləri ilə birlikdə şairin seçilmiş əsərlərini 35 çap vərəqi həcmində, ərəb əlifbası ilə nəşr etmişdir<sup>1</sup>. Böyük Məhtimqulun yubileyi münasibəti ilə Azərbaycan alimləri də elmi məqalələri ilə dövrü mətbuatda çıxış etmişlər. Professor Araz Dadaşzadə “Məhtimqulu və Azərbaycan poeziyası” adlı məqaləsini Azərbaycanda və Türkmənistanda çap etdirmişdir.

Araşdırılan dövrdə türkmən folklor nümunələri də Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir. 1961-ci ildə “Türkmən lətifələri” adlı kiçikhəcmli bir kitab nəşr olunmuşdur. 1962-ci ildə türkmən yazıçılarının hekayələrindən ibarət “Türkmən hekayələri” adlı kitab işıq üzü görmüşdür. Kitaba türkmən nasirlərindən – Berdi Kerbabayev, Bəkir Seytakov, B.Purliyev, Aşqabad Məmmədov, Tanrıqulu Taqanov, Ərəb Qurbanov, Qurbandırdu Qurbansəhətov, Təşli Qurbanov, Xangəldi Qarabayev, Ağaxan Durdiyev, Nurmurad Sarıxanov və Berdi Soltaniyazov kimi yazıçıların bütövlükdə on yeddi hekayəsi daxil edilmişdir. Hekayələri Azərbaycan dilinə N.Nağıyev tərcümə etmişdir.

1964-cü ildə Türkmənistanın görkəmli şairi, özünün lirik şeirləri və “Zöhrə və Tahir” dastanı ilə şöhrət qazanmış Molla Nəfəsin (Mollanəpəsin) (1810-1862)anadan olmasının 150 illiyi qeyd edilmişdir. Bu yubiley münasibəti ilə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti “Türkmən xalqının böyük şairi Mollanəpəs” adlı məqalə dərc etmişdir. Məqalədə şairin yaradıcılığı haqqında geniş söhbət açılmış, onun lirik şeirlərinin məziyyətlərindən və “Zöhrə və Tahir” dastanından bəhs olunmuşdur.

1964-cü il Azərbaycanın səhnə həyatı üçün də əlamətdar olmuşdur. M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrının səhnəsində ikinci dəfə türkmən dramaturqu Hüseyn Muxtarovun dram əsəri tamaşaya qoyulmuşdur. Böyük müvəffəqiyyətlə oynanılmış “Kimdir müqəssir?” əsəri tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdır.

Məlumdur ki, Azərbaycanda həmişə mütəfəkkir türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığına böyük sevgi ilə yanaşılmış, onun şeirləri sovet dövründə azərbaycanlı tərcüməçilərin əməyi sayəsində dəfələrlə mətbuat səhifələrində dərc edilmiş, ayrı-ayrı zamanlarda nəşr

---

<sup>1</sup>Məhtimqulu. Saylanan qoşqular. Çapa tayyarlanlar: M.Kösəev, B.Axundov. Redaktor: B.Kerbabayev. Aşqabat- Bakı: TSSR “İlim” akad. neşiryatı, 1960, 561 s.

olunan toplulara salınmışdı. Bu illərdə onun yaradıcılığı haqqında maraqlı elmi məqalələr yazılaraq çap etdirilmişdir. Tanınmış Azərbaycan tədqiqatçısı Ramazan Qurbanov da onun yaradıcılığına xüsusi rəğbətlə yanaşmış, 1965-ci ildə şair haqqında “Maqtımqulu Pıraqı” və “Maqtımqulunun dili və sənətkarlığı” adlı iki məqalə yazmış və həmin ildə “Böyük vətənpərvər şair Məhtumqulu” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını Aşqabadda müdafiə etmişdir<sup>1</sup>.

Araşdırılan dövrdə Qara Seyitliyevin “Doğulduğum gün”, Annaberdi Ağabəyevin “Sizin gözləriniz” adlı şeirləri və “Qara əks-səda” adlı poeması dilimizə çevrilərək çap edilmişdir.

Bu dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafını təhlil etməli olsaq, o zamankı SSRİ məkanında kommunist partiyasının inzibati-amirlik idarə sisteminin bir qədər mülayimləşməsi nəticəsində ziyalılarımızın xeyli işlər gördüyünün şahidi oluruq.

Dissertasiya işinin həmin yarımfəslinin **“1969-1991-ci illərdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri”** adlanan bölməsində iki qardaş ölkə arasında bu dövrdə baş verən ədəbi hadisələrdən geniş söhbət açılmışdır.

Sovet hakimiyyətinin tədqiq etdiyimiz dövründə (1969-1991) Azərbaycanda türkmən ədiblərinin əsərlərinin nəşri və təbliği ilə yanaşı, Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsi sahəsində ən mühüm amillərdən biri olan ədəbiyyat sahəsində qarşılıqlı elmi kadrların hazırlanması, dissertasiya müdafiələrinin qarşılıqlı mübadiləsi məsələsinə xüsusi fikir verilməyə başlandı və XX əsrin 70-ci illərində bu sahədə müəyyən addımlar atıldı. Belə ki, 1969-cu ildə türkmənistanlı alim Əkbər Ruhi Əliyev “Türkmən-Azərbaycan ədəbi əlaqələri” adlı doktorluq işini Azərbaycanda müdafiə etmişdir<sup>2</sup>. Ə.Əliyevin rəsmi opponentləri kimi Azərbaycandan professor H.Araslı, Türkmənistandan isə professor B.A.Qarıyev təyin edilmişdi. Bu cür elmi əlaqələr Azərbaycan-Türkmənistan münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinə öz gözəl töhfələrini vermişdir.

1971-ci ildə Türkmənistanda görkəmli şair Məmmədveli Kəminənin

---

<sup>1</sup>Курбан Р. Великий поэт-патриот Махтумкули. Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук. На правах рукописи Ашгабад, 1965, 24 с.

<sup>2</sup>Алиев А.Р. Туркмено-азербайджанские литературные связи. Автореферат диссертации, представленной на соискание ученой степени доктора филологических наук. На правах рукописи. Баку, 1969, 78 с.

anadan olmasının 200 illiyi qeyd edilmişdir. Həmin ildə Azərbaycanda da şairin yubileyi ilə əlaqədar bir çox tədbirlər keçirilmiş, onun şeirləri dilimizə tərcümə olunub mətbuat səhifələrində özünə yer almışdır. Azərbaycan oxucuları bu istedadlı türkmən şairinin şeirləri ilə artıq çoxdan tanış idilər. Bu dəfə isə Ayaz Vəfalı Kəminənin şeirlərindən bir neçəsini tərcümə edib şair haqqında “Ümidlər şairi” adlı kiçik bir yazısı ilə birlikdə “Azərbaycan” jurnalında çap etdirmişdir.

Ümumiyyətlə, XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafında çox işlərin görüldüyünün şahidi oluruq. Bu illərdə öz səhifələrində türkmən yazıçı və şairlərinin əsərlərindən tərcümələrə tez-tez yer verən “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin 1972-ci il 11 mart tarixli sayında yenidən türkmən ədəbiyyatından nümunələr dərc edilmişdir. Qəzetin həmin nömrəsində Qabilin tərcüməsində türkmən şairi Kərim Qurbannepesovun “Məsləhət”, Məmməd Arazın tərcüməsində Məmməd Seyidovun “Bu səhər küləyi...” və Sabir Almazovun tərcüməsində Ata Atacanovun “Göyərçinlər” şeiri, həmçinin S.Məmmədovun tərcüməsində yazıçı Taşlı Qurbanovun “Göbələk” hekayəsi verilmişdir. “Azərbaycan” jurnalının isə həmin ildəki son sayında Zülfüqar Əliyevin tərcüməsində Qara Seyitliyevin “Türkmənistan” şeiri, S.Süleymanovun tərcüməsində isə Qurbandurdu Qurbansəhətovun “Bir gecənin yuxusuzluğu” adlı hekayəsi işıq üzü görmüşdür. Həmin illərdə türkmən uşaq ədəbiyyatı nümunələri də Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq kiçik yaşlı oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Belə ki, 1972-ci ildə tədqiqatçı alim Pənah Xəlilov “Yarıqulağın nağılı” adlı türkmən xalq nağılını dilimizə tərcümə edib rəsmlərlə birlikdə nəşr etdirmişdir.

Araşdırdığımız dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafında böyük rolu olan “Azərbaycan” jurnalının ayrı-ayrı saylarında türkmən ədəbiyyatından dərc etdirdiyi nümunələrdən əlavə, “Qardaş xalqlar ədəbiyyatından” bölməsində həmişə türkmən ədəbiyyatına yer verilmişdir. Jurnalın 1977-ci il 11-ci sayının həmin bölməsində Berdinəzər Xudaynəzərovun müxtəlif məzmunlu dörd şeiri dərc olunubdur. Şeirləri Azərbaycan dilinə Fəxrəddin Əliyev tərcümə etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu illərdə türkmən uşaq şeir və hekayələrinin tərcüməsi və nəşri sahəsində də azərbaycanlı ədəbiyyat xadimləri tərəfindən xeyli işlər görülmüşdür. 1977-ci ildə tanınmış türkmən uşaq şairi Kayum Tanrıquliyevin məktəb yaşına çatmamış uşaqlar üçün şeirlərindən ibarət “Tovuz quşu” adlı şeirlər kitabı Azərbaycanda çapdan çıxmışdır. Şeirləri dilimizə şair İlyas Tapdıq müəllifin Moskvanın “Detskaya literatura” nəşriyyatı tərəfindən buraxılmış “Tovuz quşu” (1963) və “Ağa

və külək” (1965) kitablarından tərcümə etmişdir.

Türkmən ədəbiyyatında da müharibə mövzusu çox işlənmiş mövzulardan biridir. Bu mövzuya aid neçə-neçə hekayə, povest, roman, poema yazılaraq nəşr edilmişdir. Belə əsərlərdən biri də yazıçı Aşır Nəzərovun “Murqab ulduzu” adlı sənədli povestidir. Özü müharibə iştirakçısı olan A.Nəzərovun bu əsərində Türkmənistanda “türkmən ulduzu” adlanan xalqımızın igid oğlu Yaqub Quliyevin ilk uşaqlıq illərindən adlı-sanlı generallığa qədər keçdiyi şərəfli döyüş yolu təsvir olunmuşdur. Bu maraqlı əsər 1979-cu ildə “Gənclik” nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilmişdir. Povesti Azərbaycan dilinə tanınmış tərcüməçi Fəxrəddin Əliyev çevirmişdir.

Müharibə mövzusunda yazılmış əsərlərdən biri də türkmən yazıçısı Ata Durdıyevin “Müharibənin adi günü” adlı povestidir. Əsərin qəhrəmanlarından biri azərbaycanlı Məmmədovdur. Türkmən Komekovla azərbaycanlı Məmmədovun dostluğundan bəhs edən bu povesti dilimizə Səkinə Hüseynova tərcümə etmişdir. Əsər 1983-cü ildə “Yazıçı” nəşriyyatında nəşr edilmişdir.

Sovet ideoloji və siyasi sisteminin ağır böhran keçirdiyi XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısı – 90-cı illərdə keçmiş SSRİ məkanında yaşayan türk xalqları arasında milli özünüdərkətmə meyilləri güclənməyə başlamışdı. Həmin illərdə, xüsusən də XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi mühitində istər türkmən ədəbi nümunələrinin nəşri, istərsə də türkmən ədəbiyyatının tədqiqi sahəsində də canlanma hiss olunur. Bu dövrdə Azərbaycanda türkmən ədəbi irsi, xüsusən də klassik türkmən ədəbiyyatının yaradıcılarından biri olan Məhtimqulu Fəraqinin əsərləri daha çox nəşr edilmişdir. 1983-cü ildə isə onun anadan olmasının 250 illiyi də Azərbaycanda təntənəli surətdə keçirilmişdir. Yubiley münasibəti ilə onun əsərlərindən seçmə nümunələr dilimizə tərcümə olunaraq dərc edilmiş, yaradıcılığı haqqında Araz Dadaşzadə “Qardaş xalqın böyük şairi” adlı məqaləsini “Kommunist” qəzetində, Azərbaycanın xalq şairi Süleyman Rüstəm “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində “Hərərətlə, məhəbbətlə” adlı kiçik bir yazı və Türkmənistanda şairin yubiley tədbirləri zamanı oxuyacağı şeirdən kiçik bir parçanı dərc etdirmişdir. Qəzetin həmin sayında ədəbiyyatşünas alim Pənah Xəlilov da şairə həsr etdiyi “Böyük türkmən şairi” adlı məqaləsi ilə çıxış etmişdi. Görkəmli Azərbaycan yazıçısı Mirzə İbrahimov “Xalq ruhunun tərcümanı” adlı məqaləsində “onun zəngin yaradıcılığı, insanı sevgi dolu dərin hisslər aləminə səsləyən özünəməxsus, qeyri-adi istedadı parlaq və əlvən göy qurşağı kimidir. O, mənim təsəvvürümdə ucsuz-bucaqsız, susuz səhralara yayılan, təbiətin sərtliyində yetişən xəfif,

ətirli rənglərlə dolu bir obrazdır”, – deyərək görkəmli şairin yaradıcılığına yüksək qiymət vermişdir.

Həmin dövrdə türkmən nəsrinin nümunələri də Azərbaycan dilinə çevrilərək nəşr edilmişdir. Bu dəfə artıq İlyas Tapdığın tərcüməsində uşaq şeirləri ilə Azərbaycan oxucusuna tanış olan Kayum Tanrıquliyevin yeniyetmələr üçün yazılmış əsərlərindən ibarət toplu dilimizə çevrilərək nəşr olunmuşdu. “Qızıl cam” adlanan povestlər kitabına müəllifin “Qızıl cam”, “İki qovaq” adlı povestləri və “Yarıqulağın yeni səyahətləri” adlı nağıl-povesti daxil edilmişdi. A.Aleksinin müəllif haqqında giriş məqaləsi yazdığı bu kitabı dilimizə Rəna Şixəmirova tərcümə etmişdir. 1989-cu ildə “Türkmən nəğmələri” və “Türkmən xalq nağılları” adlı irihəcmli kitablar işıq üzü görmüşdür.

1989-cu ildə Türkmənistan özünün böyük oğlunun – Məhəmməd Qulunun 250 illik yubileyini təntənə ilə qeyd etmişdir. Görkəmli Azərbaycan alimləri də Aşqabadda keçirilən yubiley tədbirlərinin iştirakçısı olmuş, məruzələrlə çıxış etmişlər. Tədbirdə iştirak edən Azərbaycanın görkəmli şairləri Süleyman Rüstəm və Nəbi Xəzri şairin yaradıcılığının bəzi məziyyətləri barədə, Azərbaycanın xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov “Onun sözlərində xalqın qəlbi var” adlı geniş məruzə ilə çıxış etmişlər.

Araşdırdığımız dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan arasında ədəbi əlaqələrinin keyfiyyətə yeni məcrada, xalqlarımızın milli və ədəbi mənafeyinə uyğun inkişafı, heç şübhəsiz, həmin dövrdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin bu sahəyə bilavasitə qayğısı sayəsində mümkün olmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanda rəhbər olduğudövrə iki ölkə arasındakı ədəbi əlaqələrin inkişaf tarixinin dinamikası belə bir fikri deməyə əsas verir ki, əslində bu dövr müstəqillik illərində ədəbi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə aparıcı yol olmuşdur. Onun böyük əməyinin nəticəsində həyata keçirilən ədəbi tədbirlər Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri tarixində ən parlaq səhifələr təşkil etmişdir. Bu illərdə respublikamızda milli-mədəni dirçəliş, milli özünüdərk duyğuları, milli ruhun yüksəlişi, ziyalıların, xüsusilə yazıçı və şairlərin milli və ümumtürk tarixinə aid mövzulara müraciət edərək ədəbi nümunələr yaratması, iki qardaş xalqın ədəbiyyatları arasındakı ədəbi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi yolunda mühüm zəmin oldu. Bu illərdə azad fikirlilik ən çox ziyalılar arasında qüvvətli idi. Lakin sonrakı illərdə bu ideyalar daha da inkişaf etdirildi. Bunun təsiri humanitar sahədə daha qabarıq görünməyə başladı. Milli özünüdərk, türkçülük ideyaları ədəbiyyatdan da yan keçmədi və türkçülük şüuru Azərbaycan ədəbiyyatına və ədəbiyyatşünaslığına daha

sürətlə sirayət etməyə başladı. Xüsusən, XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısını Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının müstəqillik ərəfəsi dövrü kimi səciyyələndirə bilərik. Milli azadlıq və müstəqillik ideyaları ədəbiyyatda daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verdiyi həmin illərdə ədəbiyyatşünaslığımızda türk xalqları arasında ədəbi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə xüsusilə böyük əhəmiyyət verilmişdir. Məhz bunun təsiri ilə bu dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri də yüksələn xətlə inkişaf etmişdir.

Dissertasiya işinin II fəslə **“Müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişaf mərhələləri”** adlanır. “Müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri” adlı dissertasiya işini ölkəmizdə baş verən əsas siyasi hadisələrə uyğun olaraq iki bölmədə araşdırmağı məqsədəuyğun hesab edirik.

I dövr – Ümummilli lider Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəlişindən hakimiyyətinin sonuna qədər olan dövr (1993-2003-cü illər).

II dövr – İlham Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən mövzumuzun əhatə etdiyi son tarixə qədər olan dövr (2003-2017-ci illər).

Bu fəslin **“Müstəqillik dövrünün ilk illərində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin formalaşması (1993-2003-cü illər)”** adlanan birinci yarımfəslində görkəmli dövlət və siyasi xadim Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycanda hakimiyyətdə olduğu dövrdə iki qardaş ölkə arasında ədəbi əlaqələr sahəsində baş verən hadisələrdən bəhs edilir.

Azərbaycanla Türkmənistan arasında hərtərəfli əlaqələrin yenidən qurulmasında və müstəqillik dövrünün tələblərinə uyğun olaraq daha da inkişaf etdirilməsində ümummilli lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. O, ikinci dəfə hakimiyyətə gəldikdən sonra 23-24 dekabr 1993-cü ildə Müstəqil Dövlətlər Birliyinə üzv ölkə başçılarının Zirvə Görüşündə iştirak etmək üçün müstəqil Türkmənistanla işgüzar səfər etdi.

Prezident Heydər Əliyev Türkmənistanla əlaqələrimizin qədim tarixə və eyni kökə malik olduğunu xüsusi vurğulamışdır: “Bizim xalqlarımız – türkmən xalqının, Azərbaycan xalqının zəngin çoxəsrlik tarixi, dostluğu, qardaşlığı və əməkdaşlığı var. Bu, ümumi köklərimizə, ümumi tarixi taleyimizə, ümumi tariximizə əsaslanır. Oğuz, Dədə Qorqud bizi əsrlərlə birləşdirən dərin köklərimizdir və onlar bu gün də bizdən ötrü mənəviyyat mənbəyi, əxlaq mənbəyidir.

Xalqlarımızın dilinin, dininin, adət və ənənələrinin ümumiliyi də göstərir ki, biz əsrlərlə bir yerdə olmuş, birlikdə yaşamış, öz həyatımızı birlikdə qurmuş, torpaqlarımızı yadelli işğalçılardan birlikdə qorumuş, azadlıq haqqında birlikdə düşünmüş və onun uğrunda birlikdə mübarizə

aparmışıq. Bunlar hamısı bizim keçmişimizdir. Biz öz keçmişimizlə – türkmən xalqının keçmişi, Azərbaycan xalqının keçmişi ilə fəxr edə bilərik. Dilimizlə, dinimizlə, təkrar edirəm, mənəviyyatımızın, əxlaqımızın mənəviyi olan hər şeylə fəxr edə bilərik”<sup>1</sup>.

Bu cür səfərlər Azərbaycan-Türkmənistan arasındakı ədəbi əlaqələrin yaradılmasında öz nəticələrini verməyə başladı. Bu illərdə bir çox Azərbaycan ziyalıları türk xalqlarının mənəvi sərvəti olan ayrı-ayrı ədəbi nümunələrini dilimizə tərcümə edib yaymağa başladılar. Həmin məqsədlə 1993-cü ildə “Türkün 101 şairi” adlı türk şairlərinin şeirlər toplusu işıq üzü gördü<sup>2</sup>. Toplunu tərtib edən və redaktoru İslam Türkay idi. Topluya türkmən şairlərindən Məhtimqulu Fəraqinin üç, Məmməd vəli Kəminənin bir, Qurbanurdu Zəlilinin iki, Seyidnəzər Seydinin üç, Molla Nəfəsin və Atamurad Atabəyovun bir şeiri daxil edilmişdi (s. 31-43, 230-231). Bu şeirlərdən A. Atabəyovun şeiri Əhəd Muxtarın, qalanları isə Fəxrəddin Əliyevin əvvəllər tərcümə edib nəşr etdirdikləri kitablardan götürülmüşdü.

Bu dövrdə professor Pənah Xəlilov tərəfindən Bakı Dövlət Universitetinin tələbələri üçün “Türk xalqlarının və Şərqi slavyanların ədəbiyyatı” adlı dərslər vəsaiti yenidən hazırlanaraq nəşr edildi<sup>3</sup>. Kitabda türkmən xalqının ədəbiyyatına da ayrıca bölmə ayrılmışdır. Kitabın bu bölməsində müəllif türkmən ədəbiyyatının klassiklərindən Bayram xandan (1500/1505 – 1561) başlayaraq, XVIII əsrin görkəmli türkmən şairlərindən Dövlətməmməd Azadinin (1700-1760), Nurmühəmməd Əndəlibin (1660-1740), Məhtimqulu Fəraqinin (1724-1807) ədəbi yaradıcılığı (s. 262-278), XIX-XX əsrlər görkəmli türkmən ədiblərindən Seyidnəzər Seydinin (1775-1836), Qurbanurdu Zəlilinin (1797-1852), XIX əsr görkəmli türkmən şairlərindən olan Xoca Seyrinin, XIX əsr türkmən satirik şeirinin əsasını qoyanlardan biri Məmməd vəli Kəminənin (1770-1840), Molla Nəfəsin (1810-1862) ədəbi yaradıcılığı hərtərəfli təsvir ediləndir (s. 297-311).

Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu illərdə ədəbi mühitdə baş verən müsbət ab-hava, eyni zamanda Türk dünyası gənc yazarları arasındakı əlaqələr, ümumtürk məkanında yeni-yeni ədəbi birliklərin yaranmasına gətirib çıxartdı. Bunlardan biri də 1998-ci ilin

---

<sup>1</sup>Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. Beşinci kitab. Buraxılışa məsul Ramiz Mehdiyev. Bakı: Azər nəşr, 1998, s.476.

<sup>2</sup>Türkün 101 şairi. Tərtib edən və redaktoru İslam Türkay. Bakı: Yazıçı, 1993, 235 s.

<sup>3</sup>Xəlilov Pənah. Türk xalqlarının və Şərqi slavyanların ədəbiyyatı. Bakı Dövlət Universiteti tələbələri üçün dərslərlik. Birinci kitab. Yenidən işlənmiş III nəşri. Bakı: Maarif, 1994, 432 s.



sentyabr ayının 15-dən 20-dək Qazaxıstanın Türkistan şəhərində keçirilmiş VIII Türk Dünyası Gənclik Günləri və Qurultayında *Dünya* Gənc Türk Yazarlar Birliyinin təsis edilməsi idi. İstedadlı şair və yazıçı Əkbər Qoşalının sədr olduğu bu təşkilat 1999-cu ildən Türk dünyası ədəbi gəncliyinin şeir, hekayə və publisistik yaradıcılığını əhatə edən müstəqil “Türkün səsi” adlı ədəbi dərgi nəşr etdirməyə başladı. Dərginin 2000-ci il 2-ci sayında Kurbancemal İlyasovanın “Şaman od – oldum şad” (s. 128-130) və Aynagözel Memmedovanın “Bağımsızlığın türkmene verdiği nimetlər” (s.134-135) adlı türk dilində yazdıqları məqalələri dərc olunmuşdur. Dərginin 2001-ci il 3-cü sayında isə Maksat Meredovun “Yalı...” və “Yakdınla meni!” adlı türkməncə şeirləri dərc olunmuşdur (s. 27-28). Türk Dünyasının gənc yazarları arasındakı əlaqələr bu gün də davam edir və onlar həmin dərginin səhifələrində həm öz yaradıcılıqlarından ədəbi-bədii nümunələri, həm də ümumtürk ədəbiyyatının müəyyən problemlərinə dair araşdırmalarını dərc etdirirlər.

Müstəqilliyimizin ilk illərində Azərbaycanla bütün türk dünyası, həmçinin də Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin yaradılması, türkmən ədiblərinin əsərlərinin nəşri və təbliği sahəsində görkəmli Azərbaycan yazıçısı, dramaturqu Anarın tərtib və nəşr etdirdiyi “Min beş yüz ilin oğuz şeiri” antologiyasının xüsusi əhəmiyyəti vardır<sup>1</sup>. Antologiyanın I cildinə əvvəlcə XVIII əsr türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Nurmühəmməd Əndəlib, Abdulla Şahbəndə, Dövlətməmməd Azadi, Məhtimqulu Fəraqi, Şeydayi, Məğrubi və Qurdoğlunun (s.326-346), XIX əsrin birinci yarısında yazıb-yaratmış Kəminə, Seydnəzər Seydi, Qayıbnəzər Qayıbi, Murad Talibi, Seydulla Seydi, Zəlili, Zinhari kimi (s. 440-453), XIX əsrin ikinci yarısında yazıb-yaratmış Molla Nəfəs, Aşiqi, Katibi, Dostməmməd, Annaqılıç Meteci, Dövlətməmməd Balqızıl kimi görkəmli türkmən şairlərinin (s. 511-520) əsərlərindən nümunələr daxil edilmişdir. Antologiyanın həmin cildinə, həmçinin türkmən xalq yaradıcılığından – aydımlardan, xüvdülərdən, lələlərdən bir neçə nümunə də daxil edilmişdir (s. 790-794).

Antologiyanın ikinci cildi 2000-ci ildə işıq üzü görmüşdür<sup>2</sup>. Bu cildə türkmən şairlərinin yaradıcılığı iki bölmədə təmsil olunmuşdur. 40-

<sup>1</sup>Min beş yüz ilin oğuz şeiri. Antologiya. İki cildə, I kitab. Şeir mətnlərinin, müəlliflər və əsərlər haqqında məlumatların, lüğətin tərtibçisi, ön və son sözlərin müəllifi Anardır. Bakı: Azərbaycan, 1999, 912 s.

<sup>2</sup>Min beş yüz ilin oğuz şeiri. Antologiya. İki cildə, II kitab. Şeir mətnlərinin, müəlliflər və əsərlər haqqında məlumatların, lüğətin tərtibçisi, ön və son sözlərin müəllifi Anardır. Bakı: Azərbaycan, 2000, 1016 s.

cı illərin birinci yarısında ədəbiyyata gəlmiş Türkmənistan şairlərindən Berdi Kerbabayev, Qara Seyitliyev, Qurbandurdu Qurbansəhədov və Ata Atacanovun yaradıcılığında nümunələr verilmişdir (s. 290-293). Kitabın “60-80-ci illərdə ədəbiyyata gəlmiş türkmən şairləri” bölməsinə 27 türkmən şairinin yaradıcılığında nümunələr salınmışdır (s.746-771).

Bu gün müstəqillik illərində Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsinə ardıcıl surətdə səylər göstərildiyi bir dövrdə, heç şübhəsiz, ədəbi əlaqələr, qardaş xalqın ədəbiyyatından tərcümələr xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamətdə gələcəkdə görülməli işlərin artıq möhkəm təməlinin mövcudluğunu inamla söyləmək mümkündür. Bu təməlin yaradılmasında türkmən ədəbiyyatından bir çox nümunələri Azərbaycan dilinə çevirmiş tərcüməçi-alim İ.Osmanlının özünəməxsus rolunu, böyük zəhmətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Əsasən Azərbaycanda oğuznamələrin tədqiqi, dilimizə tərcüməsi və nəşri ilə məşğul olan alim, türkmən tarixçilərinin yazılı oğuznamələrindən də bir neçəsini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək nəşr etdirmişdir. Onlardan biri XVI əsr görkəmli türkmən tarixçisi Salar Babanın oğuznaməsi haqqındadır.

Bir neçə tarixi əsərin müəllifi və öz dövrünün ən məşhur tarixçilərindən biri olmasına baxmayaraq, Salar Baba Qulalı oğlu Xaridarinin həyat və yaradıcılığı haqqında bu günə olduqca az məlumat gəlib çıxsada, görkəmli tarixçinin əsərlərindən bir neçəsi günümüze gəlib çatmışdır. Onlardan biri də onun oğuznaməsidir. Bu əsər Salar Babanın “Cami ət-təvarix” (“Tarixlər toplusu”) adlı əsərinin bir hissəsidir. Salar Baba onu 1555-56-cı illərdə Ürgənc xanı olmuş Əli Sultanın əmri ilə yazmışdır. Əsərdə bir çox qiymətli tarixi məlumatlarla bərabər, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanındakı bəzi hadisələrlə səsleşən məlumatlar da vardır. İ.Osmanlının “Salar Babanın əsərində Qorqud ata” adlı məqaləsi Salar Babanın oğuznaməsi və “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsində Qorqud Ata haqqında olan hadisələrin müqayisəli təhlilinə həsr edilmişdir<sup>1</sup>.

Dissertasiyanın II fəslinin **“Müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafında yeni mərhələ (2003-2017-ci illər)”** adlanan II yarımfəslində 15 oktyabr 2003-cü ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş İlham Əliyevin hakimiyyətə başladığı gündən 2017-ci ilin sonuna kimi Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri istiqamətində görülən işlərdən ətraflı bəhs edilir.

İki qardaş xalqın ədəbi əlaqələrinin inkişafında yeni mərhələ (2003-

---

<sup>1</sup>Osmanlı İ.M. Salar Babanın əsərində Qorqud ata // “Dədə Qorqud” jurnalı. Redaktor və buraxılışa məsul, professor Buludxan Xəlilovdur. 2003, № 1-2 (5-6), s. 35-39.

2017) olan bu illərdən başlayaraq, Azərbaycanla Türkmənistan arasında ədəbi-mədəni əlaqələr daha da inkişaf etdirilməyə başlayıb. Bunun sayəsində Azərbaycanda nəşr olunan bir sıra qəzet və jurnallarda yazıçı-larımız və tərcüməçi-alimlərimiz tərəfindən klassik türkmən ədəbiyyatı nümunələri dilimizə tərcümə edilərək çap olunub, türkmən klassiklərinin həyat və yaradıcılığı haqqında çoxlu sayda elmi məqalələr yazılaraq dərc edilib.

Araşdırdığımız dövrdə İ.Osmanlı məqalələrindən birini tanınmış türkmən şairi Kəminənin satira yaradıcılığına həsr etmişdir<sup>1</sup>. Müəllif bu məqaləsində görkəmli şairin həyat və yaradıcılığı haqqında bəhs etdikdən sonra, satirik şeirlərindən nümunələr əsasında onun satira hədəfi haqqında geniş söhbət açmışdır.

Nurmühəmməd Əndəlib (1660-1740) türkmən ədəbiyyatının ən görkəmli şairlərindən biridir. Türkmən ədəbiyyatında novator şair kimi tanınan Əndəlib zəngin yaradıcılığa malikdir. O, klassik Şərq şeirinin bir çox növlərində yazılmış şeirlərindən əlavə, “Oğuznamə”, “Səəd Vəqqas”, “Qisseyi-Fırqun” və “Risaleyi-Nəsimi” kimi dörd poemanın müəllifidir. Bu poemaları onu Türkmənistanda tarixi mövzuda yazılmış poemaların müəllifi kimi də tanıtdırmışdır. Şairin “Oğuznamə” poeması daha məşhurdur. Bütün türklərin ulu babası Oğuz kağanın yürüşlərindən bəhs edən şairin bu poemasını ilk dəfə İ.Osmanlı Azərbaycan dilinə çevirərək nəşr etdirmişdir<sup>2</sup>.

XIX əsr türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri də Molla Nəfədir (1810-1862). Onun anadan olmasının 200 illik yubileyi 2010-cu ildə Türkmənistanda böyük təntənə ilə qeyd edilmişdir. Şairin yubileyi ilə əlaqədar Azərbaycanda da bir sıra tədbirlər keçirilmişdir.

Bu yubileylə əlaqədar olaraq tanınmış tərcüməçi-alim, türkmən ədəbiyyatının təbliği sahəsində mühüm xidmətləri olan f.ü.e.d. Ramiz Əskər “Ədəbiyyat” qəzetinin səhifəsində şairin həyat və yaradıcılığından bəhs edən “Böyük türkmən şairi” adlı irihəcmli məqalə ilə çıxış etmiş və öz tərcüməsində şairindörd şeiri ilə də oxucuları tanış etmişdir<sup>3</sup>. Bununla yanaşı Ramiz Əskər şairin şeirlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək “Bu

---

<sup>1</sup>Osmanlı İ.M. Türkmən şairi Məmmədveli Kəminənin satira yaradıcılığı // “Türk xalqları ədəbiyyatı” jurnalı, 2013, № 5, s. 81-88.

<sup>2</sup>Əndəlib. Oğuznamə. Azərbaycan türkcəsinə çevirən, nəşrə hazırlayan, ön sözün və göstəricilərin müəllifi İ.M.Osmanlı. Bakı: ULU, 2010, 76 s.

<sup>3</sup>Əskər R. Böyük türkmən şairi. “Ədəbiyyat qəzeti”, Bakı, 2010, 2 aprel.

məkana gəlmişəm” və “Seçilmiş əsərləri” adı altında nəşr etdirmişdir.

Molla Nəfəsə qədər türkmən ədəbiyyatında öz dəst-xətti olan klassiklərdən biri də Nurmühəmməd Əndəlibdir. Onun Şərq motivləri əsasında yazılmış “Leyli və Məcnun”, “Baba Rövşən”, “Zeynalərab” və “Yusif və Züleyxa” kimi dörd dastanı vardır.

Nurmühəmməd Əndəlibin yaradıcılığı haqqında müxtəlif məqalə və araşdırmalarda məlumat verilsə də, onun əsərlərinin geniş şəkildə tərcümə və nəşr edilməsi işlərinə şairin anadan olmasının 350 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq 2011-ci ildə Türkmənistanda başlanmışdır. Azərbaycanda da böyük şairin yubileyi ilə əlaqədar bir sıra tədbirlər keçirilmiş, onun zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığından nümunələr Azərbaycan dilinə çevrilərək nəşr edilmişdir. Həmin yubileylə əlaqədar olaraq, İ.Osmanlı tərəfindən N.Əndəlibin ədəbi irsinin böyük bir hissəsi türkmən dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq, iki cildə nəşr olunmuşdur. Kitabın birinci cildində şairin bütün lirik şeirləri və üç poeması, ikinci cildə isə “Yusif və Züleyxa”, “Leyli və Məcnun” adlı iki dastanı tam halda toplanmışdır.

Böyük şairin R.Əskər tərəfindən tərcümə edilərək “Şeirlər, poemalar, dastanlar” adı altında nəşr edilmiş kitabına onun şeirləri, tərcümələri, poemaları və hər dörd dastanından parçalar daxil edilmişdir. Kitab “Böyük türkmən şairi Nurmühəmməd Əndəlib” adlı geniş giriş məqaləsi yazan alim burada N.Əndəlibin həyat və yaradıcılığı, onun əsərləri, şairin türkmən ədəbiyyatında oynadığı rolundan və əsərlərinin ideya-bədii xüsusiyyətlərindən ətraflı bəhs etmişdir.

Araşdırdığımız dövrdə R.Əskər XVII-XIX əsrlər görkəmli türkmən şairlərinin şeirlərindən ibarət “Türkmən şairi antologiyası” adlı bir antologiya nəşr etdirmişdir. Türkmənistanın görkəmli şairi Nurmühəmməd Əndəlibin şeirləri ilə başlayıb Dövlətmühəmməd Balqızılın şeirləri ilə qurtaran bu antologiyaya türkmən ədəbiyyatının 21 görkəmli şairinin şeirləri daxil edilmişdir. Tərtibçi antologiyaya “Türkmən ədəbiyyatının qızıl dövrü” adlı giriş məqaləsi ilə bərabər, həm də hər bir şair haqqında qısa biblioqrafik məlumat da daxil etmişdir. Onun 2011-ci ildə nəşr etdirdiyi “Türkmən müəmmaları, deyişmələri və vücudnamələri” adlı kitabına türkmən şairlərinin əsərlərindən nümunələr toplanıb.

Dahi türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin atası Dövlətmühəmməd Azadinin (1700-1760) türkmən ədəbiyyatında didaktik-fəlsəfi şair kimi müstəsna bir yeri vardır. Görkəmli şairin “Vəzi-Azad”, “Hekayəti-Cabir Ənsar”, “Münacat”, “Behiştnamə”, “Beş namaz” adlı məsnəviləri, qəzəlləri və rübailəri vardır. Amma şairə ən çox şöhrət gətirən onun 3 min beytdən

və dörd fəsildən (babdan) ibarət olan “Vəzi-Azad” adlanan didaktik-fəlsəfi məsnəvisidir. 2012-ci ildə Ramiz Əskər şairin bu əsərini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək nəşr etdirmişdir.

Azərbaycan və türkmən xalqının ortaq folklor və yazılı abidələri olduğu kimi, hər iki xalqın ədəbiyyatında mühüm rol oynamış klassik şairləri, görkəmli tarixi şəxsiyyətləri, müqəddəs adamları da vardır. Onların ən görkəmlilərindən biri oğuzların bayat boyundan olan İmadəddin Nəsimidir. Nəsiminin əsərləri Azərbaycanda olduğu kimi, Türkmənistanda da sevilərək oxunmuş, onun şeirlərinə nəzirələr yazılmış, şairin acı taleyinə poemalar həsr edilmişdir. Nəsimiyə əsər həsr etmiş şairlərdən biri də görkəmli türkmən şairi Nurmühəmməd Əndəlibdir. Onun Nəsimiyə həsr etdiyi əsəri “Risaleyi-Nəsimi” adlanır. Şairin həmin poemasında Şərq və dünya mifologiyasında geniş yayılmış bir çox motivlər öz əksini tapmışdır. Onlardan biri də bir çox dünya xalqlarının epik və folklor ənənəsində geniş yayılmış qəhrəmanın möcüzəli doğum motividir. Tədqiqatçı İsmixan Osmanlının şairin “Risaleyi-Nəsimi” poemasına həsr etdiyi məqaləsində poemadakı möcüzəli doğum mifoloji motivi haqqında ətraflı söhbət açılmışdır. Onun 2016-cı ildə dərc etdirdiyi “Molla Nəfəsin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında” adlı elmi məqaləsində şairin ölkəmizlə əlaqəsi haqqında qısaca məlumat verilmiş, ilk dəfə XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq bu günə kimi onun ədəbi yaradıcılığının Azərbaycanda nəşri, tədqiqi və təbliği sahəsində görülən işlərdən ətraflı bəhs edilmişdir.

Beləliklə, araşdırdığımız dövrdə Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri sahəsində azərbaycanlı alimlərin böyük işlər gördüyünün şahidi oluruq. Onlar tərəfindən türkmən ədiblərinin əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunub nəşr edilmişdir. Həmçinin türkmən ədəbiyyatının klassiklərinin yaradıcılığının müxtəlif sahələrini əhatə edən elmi məqalələr yazılmışdır.

Dissertasiya işinin III fəslə **“Müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri kontekstində Məhtimqulu Fəraqinin ədəbi irsinin tədqiqi, nəşri və təbliği məsələləri”** adlanır. Burada Məhtimqulu Fəraqinin tərcümeyi-halı və dövrünün məşhur mədrəsələrində təhsil almasıbarədə qısaca danışıldıqdan sonra müstəqillik illərində onun yaradıcılığının ölkəmizdə tədqiqi, nəşri və təbliği sahəsində görülən işlər haqqında müfəssəl məlumat verilir. Göstərilir ki, ölkəmiz öz müstəqilliyini yenidən bərpa etdikdən (18 oktyabr 1991-ci il) sonra azərbaycanlı tədqiqatçı alimlərin diqqətini türkmən ədəbiyyatının mütəfəkkir şairi Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı daha çox özünə cəlb etdiyindən, onun ədəbi irsinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında öyrənilməsi və əsərlərinin

nəşri Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələri tarixinin yeni mərhələsinin ən qiymətli səhifələrindən birini təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqillik dövründə Məhtimqulu Fəraqinin ədəbi irsinin ölkəmizdə öyrənilməsi bir neçə istiqamətdə aparılmışdır. Buraya onun yaradıcılığının ali məktəblərdə tədrisi, əsərlərinin nəşri, yaradıcılığı haqqında elmi məqalələrin, monoqrafiya və kitabların çap edilməsi, poeziya günlərinin və yubileynin keçirilməsi daxildir.

Görkəmli şairin yaradıcılığının ali məktəblərdə tədris edilməsi sahəsində professor Pənah Xəlilovun böyük xidmətləri vardır. Belə ki, o, müstəqilliyimizin ilk illərində universitet tələbələri üçün “Türk xalqlarının və Şərqi slavyanların ədəbiyyatı” adlı ilk dərs vəsaiti yazaraq nəşr etdirmişdir. Müəllif bu əsərinin “XVI-XVIII əsrlər ədəbiyyatı” bölməsinə türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Dövlətməmməd Azadının, Nurmühəmməd Əndəlibin və Məhtimqulu Fəraqinin həyat və yaradıcılığından bəhs edən oçerklər daxil etmişdir. Kitabda Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığına həsr edilmiş oçerkdə onun həyat və yaradıcılığı haqqında nisbətən dolğun məlumat vermişdir (s.273-279). Professor Elman Quliyev “Türk xalqları ədəbiyyatı” adlı dərs vəsaitini əvvəlcə 2008-ci ildə<sup>1</sup>, sonra isə onun təkmilləşdirilmiş variantını 2014-cü ildə yenidən nəşr etdirmiş, əvvəlkində olduğu kimi, son kitabına da Məhtimqulu Fəraqi haqqında məqaləsini daxil etmişdir<sup>2</sup>.

Müstəqillik illərində (1991-2017) böyük şairin ədəbi irsinin nəşri müxtəlif istiqamətlərdə aparılmışdır. Onun şeirləri ilk illərdə ayrı-ayrı ədəbi toplulara salınmışdır. Bu sahədə ilk töhfəni görkəmli yazıçı və dramaturq Anar vermişdir. O, VI əsrdən başlayaraq, müasir dövrə qədər bütün türk dünyası ədəbiyyatları nümunələrindən ibarət “Min beş yüz ilin oğuz şeiri” adlı antologiyanı tərtib edərək nəşr etdirmişdir. Anar iki kitabdan ibarət olan bu antologiyanın birinci kitabına XVIII-XIX əsrlər türkmən ədəbiyyatının görkəmli şairlərindən bir neçəsi ilə birlikdə Məhtimqulunun yaradıcılığından 17 şeir daxil etmişdir<sup>3</sup>. 2007-ci ildə isə akademik Nizami Cəfərov “Türk xalqları ədəbiyyatı” adlı dördcildlik toplu nəşr etdirmişdir. Həmin toplunun üçüncü cildinə Məhtimqulunun 24 şeiri daxil edilmişdir<sup>4</sup>.

<sup>1</sup>Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Elmi redaktor: H.Qasımov. Bakı: CBS, 2008, 367 s.

<sup>2</sup>Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Dərslük. Təkmilləşdirilmiş və yenidən işlənmiş nəşr. Elmi redaktor: H.Qasımov. Bakı: Apostorof, 2014, s. 407-418.

<sup>3</sup>Min beş yüz ilin oğuz şeiri. Antologiya. İki cildə, I kitab. Şeir mətnlərinin, müəlliflər və əsərlər haqqında məlumatların, lüğətin tərtibçisi, ön və son sözlərin müəllifi Anardır. Bakı: Azərbaycan, 1999, s. 326-346.

<sup>4</sup>Cəfərov N. Türk xalqları ədəbiyyatı. Yeni dövr. III Kitab. Bakı: Çəşioğlu, 2007, s.122-146.

Bu illərdə Azərbaycanda Məhtimqulu Fəraqi yaradıcılığına ən böyük töhfələrdən biri də şairin vaxtilə Fəxrəddin Əliyev və İsmayıl Vəliyev tərəfindən tərcümə olunaraq nəşr edilmiş şeirlərinin yenidən toplu halında nəşridir. Bu kitabın tərtibatını professor F.Əhmədova vermiş və nəşr etdirmişdir. Kitaba geniş ön söz yazmış tərtibçi Məhtimqulunun həyatı və yaradıcılığı haqqında oxuculara ətraflı məlumat vermişdir<sup>1</sup>.

Araşdırdığımız dövrdə Məhtimqulunun əsərlərinin nəşri ilə bərabər, onun həyat və yaradıcılığının araşdırılması da Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının diqqət mərkəzində olmuşdur. Azərbaycanlı alimlər dahi şairin böyüklüyünü elmi ictimaiyyətə, oxuculara çatdırmaq üçün bu mövzuda mətbuat səhifələrində məqalələrlə çıxış etmiş, dissertasiyalar və elmi monoqrafiyalar yazmışlar.

Bu sahədə ilk təşəbbüsü professor İsmayıl Vəliyev göstərmişdir. O, 2006-cı ildə ilk dəfə müstəqillik illərində “Məhtimqulu şeirlərinin Azərbaycanda yayılması və öyrənilməsi problemləri” adlı böyük həcmli elmi məqalə dərc etdirmişdir. Həmin ildə Firuzə Əhmədova yazdığı “Məxdumqulunun sənət aləmi” adlı məqaləsində şair haqqında ümumi məlumat vermiş, onun müxtəlif ölkələrdə Oktyabr inqilabına qədər işıq üzü görən əsərlərindən və Türkmənistanda B.Kerbabayev tərəfindən şairin 1926-cı ildə ilk dəfə nəşr olunmuş kitabından bəhs etmişdir.

Bu dövrdə Azərbaycanda Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı ilk dəfə monoqrafik səviyyədə tədqiq olunmuşdur. Belə ki, Firuzə Ağayeva (Əhmədova) 2006-cı ildə onun yaradıcılığının təhlilinə həsr etdiyi “Məxdumqulunun sənət aləmi” adlı kitabını nəşr etdirmişdir<sup>2</sup>. Bu illərdə F.Əhmədova həmçinin şairin yaradıcılığının müxtəlif sahələrinə həsr edilmiş “Məxdumqulu Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında”, “Həyat həqiqətlərinə lirik-fəlsəfi baxış”, “Fəraqinin şeirlərində forma və məzmun yeniliyi” adlı məqalələri ilə Azərbaycan mətbuatında, eyni zamanda ölkəmizdə və xaricdə keçirilən bir çox Beynəlxalq konfranslarda çıxış etmişdir.

Bu dövrdə professor Əbülfəz Quliyev Məhtimqulunun yaradıcılığına həsr olunmuş beynəlxalq tədbirlərdə maraqlı məruzələr etmişdir. 2008-ci ildə Aşqabadda Məhtimqulu Fəraqinin anadan olmasının 280 illik yubileyi ilə əlaqədar “Məhtimqulu və dünyanın mənəvi-mədəni dəyərləri” mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransda iştirak edən professor Ə.Quliyev

---

<sup>1</sup>Məxdumqulu. Şeirlər. Tərtib edən, ön sözün müəllifi: Firuzə Əhmədova. Bakı: Elm, 2006, 168 s.

<sup>2</sup>Əhmədova F.A. Məxdumqulunun sənət aləmi. Elmi redaktoru və ön sözün müəllifi: P.Xəlilov. Bakı: Elm, 2006, 116 s.

“Məhtimqulu dilində cığatay ünsürləri” adlı məruzə ilə çıxış etmişdir. O, 2009-cu ilin may ayında Aşqabadda keçirilən “Məhtimqulu ədəbiyyat və mədəniyyət günləri” adlı tədbirdə də iştirak etmiş və “Məxdumqulu Fəraqi və Azərbaycan-türkmən ədəbi əlaqələri” mövzusunda məruzə etmişdir.

Böyük şairin anadan olmasının 280 illik yubiley tədbirləri ilə əlaqədar F.Ağayeva növbəti kitabını da onun yaradıcılığına həsr etmişdir. Müəllif 2008-ci ildə Bakıda rus dilində nəşr etdirdiyi “XVIII əsr türkmən poeziyası” adlı dörd bölmədən ibarət monoqrafiyasında da Məhtimqulun yaradıcılığı əsasında XVIII əsr türkmən ədəbiyyatının mövzu rəng-rəngliyindən bəhs etmiş, onlardakı ictimai-siyasi, məhəbbət və dini-fəlsəfi motivlərin təhlilinə geniş yer vermişdir<sup>1</sup>.

Müstəqillik dövründə Azərbaycanda Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığının təbliği sahəsində ən əlamətdar hadisələrdən biri onun seçilmiş əsərlərinin ayrıca kitab halında nəşr edilməsidir. Ədəbiyyatşünas alim-tərcüməçi Ramiz Əskər şairin Azərbaycan dilinə uyğunlaşdıraraq tərtib etdiyi “Seçilmiş əsərləri”ni nəşr etdirmişdir. Şairin məzmun və formaca müxtəlif şeirlərinin çoxunun toplandığı bu kitaba Ramiz Əskər “Böyük türkmən şairi Məxdumqulu Fəraqi” adlı geniş giriş məqaləsi yazmışdır<sup>2</sup>.

Türkmənistan Prezidentinin sərəncamına əsasən, 14-16 may 2014-cü il tarixdə Aşqabad şəhərində Məhtimqulu Fəraqinin anadan olmasının 290 illik yubileyinə həsr olunmuş “Məhtimqulu Fəraqi və ümumbəşəri mədəni dəyərlər” adlı beynəlxalq konfrans keçirildi. Bu beynəlxalq konfransda akademik İsa Həbibbəylinin başçılığı ilə Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşlarından Xuraman Hümətova, İsmixan Osmanlı, Töhfə Talibova və Azərbaycanın bir sıra elmi təşkilatlarının alimləri də iştirak etmişlər.

Konfransın “Məhtimqulu və dünya ədəbiyyatı” bölməsinə rəhbərlik edən akademik İsa Həbibbəyli “Məhtimqulu Fəraqinin həyat və yaradıcılığı” adlı elmi məruzə ilə çıxış etmişdir. İnstitutun əməkdaşlarından fil.f.d., dosent Xuraman Hümətova “Məhtimqulunun şeirlərində təlvin: psixoloji vəziyyətdə dəyişmə”, fil.f.d.İsmixan Osmanlı və Folklor İnstitutunun əməkdaşı, fil.f.d. Səkinə Qaybalıyeva ilə ortaq “Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı məruzə ilə çıxış etmişlər.

Mütəfəkkir şairin anadan olmasının 290 illik yubileyi ilə əlaqədar

<sup>1</sup>Агаева Ф. Туркменская поэзия XVIII века. Монография. Баку: Баки Университети, 2008, 236с.

<sup>2</sup>Məxdumqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri. Tərtib edən, türkməncədən uyğunlaşdırın və ön sözün müəllifi: Ramiz Əskər. Redaktoru: Əli Şamil. Bakı-Ankara: TÜRKSÖY nəşri, 2010, 448 s.



olaraq onun seçmə şeirləri İsmixan Osmanlı tərəfindən tərcümə edilərək nəfis tərtibatda “Seçilmiş əsərləri” adı ilə nəşr edilmişdir. Akademik İsa Həbibbəylinin elmi redaktoru olduğu bu kitaba şairin 400-ə yaxın şeiri daxil edilmişdir<sup>1</sup>.

Mütəfəkkir şairin anadan olmasının 290 illik yubileyi münasibətilə Azərbaycan mətbuatı səhifələrində alimlərimizin bir sıra məqalələri dərc edilmişdir. Paşa Əlioğlunun “Məxtumqulu Fəraqi və XVIII əsrdə Oğuz türklərinin ədəbiyyatı”, Ramiz Əskərin “Ulu türkmən şairi”, Fəridə Hicranın “Məxdumqulu yaradıcılığında şifahi xalq ədəbiyyatı motivləri”, “Məxdumqulu yaradıcılığında folklor izləri” və Xuraman Hümətovanın “Məxdumqulu Fəraqi şeirində ilahi yaradana doğru yolçuluğun təsviri” adlı məqalələrində görkəmli şairin yaradıcılığının müxtəlif sahələrinə toxunulmuşdur. Səadət Şıxıyevanın rus dilində yazdığı məqaləsində isə Məhtimqulu Fəraqinin “əlifnamə” yaradıcılığı ətrafı təhlil edilib.

2015-ci il də Məhtimqulu yaradıcılığının araşdırılması və nəşri ilə yaddaqalan illərdən biri olmuşdur. Belə ki, həmin ildə akademik İsa Həbibbəyli onun Azərbaycan və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə əlaqəsinə həsr etdiyi “Böyük türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı elmi məqaləsini nəşr etdirmişdir<sup>2</sup>. Məqalədə müəllif Məhtimqulunun vaxtı ilə Azərbaycanda olduğu və ölkəmizin qədim şəhərlərindən olan Nuxaya (indiki Şəkiyə) həsr etdiyi şeir haqqında ətraflı məlumat vermişdir. O, Məhtimqulunun yaradıcılığından gətirdiyi nümunələr əsasında onun Azərbaycan klassik ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Əfzələddin Xaqaninin, Nizami Gəncəvinin, İmadəddin Nəsiminin, XVI əsrdə yaşamış el şairi Qurbaninin, Məhəmməd Füzulinin, Molla Pənah Vaqifin və başqalarının ədəbi irsindən yaradıcılıqla bəhrələndiyindən, eyni zamanda görkəmli söz ustası Məmmədhüseyn Şəhriyarvə Əli Kərim kimi tanınmış Azərbaycan şairlərinin Məhtimqulu yaradıcılığının təsiri ilə gözəl poeziya nümunələri yaratdıqlarından ətraflı bəhs etmişdir.

2015-ci ildə Azərbaycanda Məhtimqulunun ədəbi irsi ilə bağlı ən əlamətdar hadisələrdən biri də onun Bakıda aşkar edilmiş “Divan”ının nəşridir. Divandakı şeirləri fil.f.d İsmixan Osmanlı türkmən dilindən Azərbaycan dilinə çevirmiş, qeyd və izahlar, lüğətlə birlikdə nəşrə hazırlamışdır. Akademik İsa Həbibbəyli elmi redaktoru olduğu bu kitaba

<sup>1</sup>Fəraqi Məhtimqulu. Seçilmiş əsərləri. Türkmən türkcəsindən Azərbaycan türkcəsinə çevirən, izahların, lüğətin müəllifi və nəşrə hazırlayanı İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor akademik İsa Həbibbəyli. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 600 s.

<sup>2</sup>Həbibbəyli İ.Ə. Böyük türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı // Ədəbi əlaqələr, Toplu, 2015, IX cild, s.3-20.

“Böyük türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqi və Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı giriş məqaləsi yazmışdır<sup>1</sup>.

Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı geniş və hərtərəflidir. O, şeirlərini ən çox heca vəznində yazmışdır. Əruz vəznində yazdığı çoxlu sayda qəzəlləri də vardır. Ölkəmizdə onun şeirlərinin vəzn xüsusiyyətləri demək olar ki, xüsusi tədqiqat obyektinə kimi araşdırılmamışdır. Professor Məmməd Əliyevin son dövrdə yazdığı silsilə məqalələr şairin yaradıcılığının məhz bu sahəsinə həsr edilmişdir. Onun “Ədəbiyyat qəzeti”nin səhifələrində dərc etdirdiyi dörd məqaləsi “Məhtimqulu Fəraqi şeirinin vəzn xüsusiyyətləri” adlanır. O, məqalələrinin ikisində şairin heca vəznli şeirlərinin, digər iki məqaləsində isə əruz vəznli şeirlərinin məziyyətlərindən söhbət açmışdır.

Məhtimqulu Fəraqinin azərbaycanlı alimlərin onun yaradıcılığına həsr edilmiş məqalələri öz elmi əhəmiyyətini bu gün də itirməmişdir. Həmin məqalələrin bugünkü gənc elmi araşdırıcılara çatdırılması üçün AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun rəhbərliyi nəcib təşəbbüs göstərmiş və S.Mümtazdan başlayaraq bu günə kimi şairin yaradıcılığına həsr edilmiş məqalələri bir yerə toplayaraq böyük tirajla nəşr etdirmişdir<sup>2</sup>. Akademik İsa Həbibbəyli redaktoru olduğu bu topluya “Məhtimqulu Fəraqinin ədəbi irsi və əsərlərinin Azərbaycanda nəşri haqqında söz” adlı geniş məzmunlu giriş məqaləsi yazmışdır. Məqalədə əvvəlcə böyük şairin ədəbi irsinin məziyyətləri haqqında geniş söhbət açılmış, sonda isə ölkəmizdə onun əsərlərinin nəşri sahəsində görülən işlərdən ətraflı bəhs edilmişdir. Topluya Azərbaycan alimlərinin mütəfəkkir şairin ədəbi yaradıcılığının müxtəlif sahələrindən bəhs edən məqalələri daxil edilmişdir.

Araşdırdığımız dövrdə Məhtimqulunun ədəbi irsinin təbliği sahələrindən biri olan anım tədbirləri, poeziya günləri olmuşdur. Məlumdur ki, hər il Türkmənistanda 18 mayda Məhtimqulu Fəraqinin poeziya günü - “Məhtimqulu Fəraqi poeziyası və yüksəliş, birlik bayramı” kimi qeyd edilir. Belə tədbirlər mütəmadi olaraq Azərbaycanda da keçirilir. İlk birgə tədbir 7 may 2014-cü il tarixində AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu və Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Türkmənistanın Azərbaycandakı Səfirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə böyük

---

<sup>1</sup>Məhtimqulu Fəraqi. Divan. Türkməncədən Azərbaycan dilinə çevirən, qeyd və izahların müəllifi və nəşrə hazırlayanı İsmixan Osmanlı. Elmi redaktor və ön sözün müəllifi akademik İsa Həbibbəyli. Bakı: Elm və təhsil, 2015, 744 s.

<sup>2</sup>Görkəmli türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında. Elmi-tədqiqi məqalələr. Elmi redaktoru və ön sözün müəllifi: akademik İsa Həbibbəyli. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 312s.

şairin 290 illik yubileyinə həsr edilmiş “Dostluq və qardaşlıq carçısı Məhtimqulu Fəraqi” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans keçirilmişdir. AMEA-nın vitse-prezidenti, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəylinin sədrliyi ilə keçən konfransda Azərbaycan və Türkmənistanlı alimlər, tələbələr və bir çox qonaqlar iştirak etmişdir.

2015-ci ildən isə Məhtimqulu poeziya günləri Türkmənistanın Azərbaycandakı səfirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda keçirilir. Həmin ildə İnstitutun Elektron akt zalında bu institutun, Əlyazmalar və Folklor institutlarının, həmçinin Türkmənistanın ölkəmizdəki səfirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə mütəfəkkir şairə həsr edilmiş “Məhtimqulu dostluq və həmrəyliyin tərənnümçüsüdür” mövzusunda, 2017-ci ildə Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda “Məhtimqulu Fəraqi – dostluq və qardaşlıq nəğməkarı” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans keçirilib.

Beləliklə, araşdırmalarımız göstərdi ki, böyük mütəfəkkir Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığına Azərbaycanın ədəbiyyatşünas alimləri tərəfindən həmişə böyük maraq olmuşdur. Azərbaycan öz müstəqilliyini qazandıqdan sonra isə bu maraq daha da artmışdır.

Dissertasiyanın “**Nəticə**” hissəsində tədqiqatın ümumi məzmunundan doğan müddəalar və yekun qənaətlər ümumiləşdirilmişdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu və müddəaları müəllifin Azərbaycanda və xarici ölkələrdə dərc edilmiş aşağıdakı məqalələrində və iştirak etdiyi beynəlxalq konfransların materiallarında öz əksini tapmışdır:

1. Türkmənlərin "ruh" dünyası - Məhtimqulu Fəraqi //AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Ədəbiyyat məcmuəsi, 2014, № 1, s.240-244.
2. Sovet hakimiyyəti illərində (1923-1953) türkmən ədəbi irsinin tədqiqi və nəşri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında / “Şərq xalqları ədəbiyyatı: ənənə və müasirlik” adlı Beynəlxalq konfransın materialları, Bakı, 10-11 oktyabr 2014-cü il. Bakı, 2014, s.443-447.
3. Türkmən ədəbi irsinin Azərbaycanda tədqiqi və nəşri təcrübəsi (1953-1969) // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2015, № 1, s.157-163.
4. Türkmən ədəbi irsinin tədqiqi və nəşri Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında // AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Ədəbi əlaqələr, Toplu, 2015, IX cild, s.240-249.

5. Müstəqillik dövründə Məhtimqulu Fəraqinin ədəbi irsinin Azərbaycanda nəşri (1991-2014) / AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. “Türk xalqları ədəbiyyatı: mənşəyi, inkişaf mərhələləri və problemləri” mövzusunda Beynəlxalq Elmi konfrans. Bakı, 1-2 dekabr 2015-ci il. Bakı, 2015, s.543-547.
6. Professor Pənah Xəlilov və türkmən ədəbiyyatı / “Türk xalqları ədəbiyyatının aktual problemləri” mövzusunda Respublika Elmi konfransı. Bakı, 18 dekabr 2015-ci il, Bakı, 2015, s.19-25.
7. Azərbaycan-Türkmənistan əlaqələrinin tarixi kökləri // AMEA-nın Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2016, №1, s.220-225.
8. Müstəqillik dövründə Məhtimqulu Fəraqinin ədəbi irsi Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu alimlərinin tədqiqatlarında // AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. Ədəbi əlaqələr, Toplu, 2016, X cild, s.190-198.
9. Новая страница в Азербайджанско-Туркменской литературной связи // Держава та региони. Серия гуманитарные науки, Классичный приватный университет, 2016, № 1-2, с. 16-20.
10. Azərbaycan-Türkmənistan ədəbi əlaqələrinin inkişafı müstəqillik dövrünün ilk illərində (1993-2003) // AMEA-nın Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası, 2017, №1, s.158-166.
11. Məhtimqulu Fəraqi yaradıcılığı müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında // Görkəmli türkmən şairi Məhtimqulu Fəraqinin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında. Elmi-tədqiqi məqalələr. Elmi redaktor və ön sözün müəllifi: Akademik İsa Həbibbəyli. Bakı: Elm və təhsil, 2017, s. 273-300.

**Азербайджано-Туркменистанские литературные связи в период  
независимости**

**РЕЗЮМЕ**

Диссертация состоит из вступления, трёх глав, четырёх подглав, заключения и списка использованной литературы.

Во «Вступлении» говорится об актуальности темы, целях и задачах, объекте и предмете исследования, теоретико-практическом значении, научной новизне, теоретико-методологической основе, апробации и структуре работы.

Первая глава диссертации «Этапы развития Азербайджанско-Туркменистанских литературных связей до периода Независимости» состоит из двух разделов: «Исторические корни азербайджанско-Туркменистанских литературных связей» и «Азербайджанско-Туркменистанские литературные связи в советский период». В данной главе речь идёт о древних исторических корнях литературных связей двух братских народов, глубоко исследованы литературные связи в советский период.

Во второй главе диссертации «Этапы развития Азербайджанско-Туркменистанских литературных связей в период Независимости» в двух разделах исследуется «Формирование Азербайджанско-Туркменистанских литературных связей в первые годы независимости (1993-2003гг.)» и «Новый этап развития Азербайджанско-Туркменистанских литературных связей (2003-2017гг.)». Здесь комплексно, в историко-хронологической последовательности исследуются Азербайджанско-Туркменистанские литературные связи во время двух президентов в период независимости современного Азербайджана.

В азербайджанско-туркменских литературных связях особое место занимает творчество известного туркменского поэта Махдимгулу Фраги. Исходя из этого, в третьей главе диссертации «Вопросы исследования, издания и пропаганды литературного наследия Махдимгулу Фраги в контексте Азербайджанско-Туркменистанских литературных связей в период Независимости» исследуются переводы, издание и распространение в Азербайджане художественного наследия поэта.

В «Заключении» диссертации обобщены положения, исходящие из всей темы исследования, и основные результаты.

**Tohfe Mammadaga gizi TALIBOVA**  
**Azerbaijani-Turkmenistan Literary Relations in Independence**  
**Period**

**SUMMARY**

The dissertation consists of introduction, three chapters, four subchapters, conclusion and list of references.

“The Introduction” deals with actuality, aims and objectives of the dissertation, theoretical-practical essence, scientific novelties, theoretical-methodological bases, approbation and structure of the work.

The first chapter is called “The development stages of Azerbaijan-Turkmenistan literary relations till Independence period” and consists of 2 subchapters titled “The historical roots of Azerbaijani-Turkmenistan literary relations” and “Azerbaijani-Turkmenistan literary relations in Soviet period”. This chapter discusses ancient historical roots of literary relations between the two nations and analyzes literary relations in the Soviet period.

The second chapter of the dissertation is called “The development stages of Azerbaijani-Turkmenistan literary relations during the Independence Period”. In this chapter is studied in two subchapters titled “The formation of Literary relations between Azerbaijan and Turkmenistan in the early years of the Independence period (1993-2003)” and “A new stage in the development of the Azerbaijani-Turkmenistan literary relations during the Independence Period (2003-2017)”. This chapter analyzes Azerbaijani-Turkmenistan literary relations during the reign of the two presidents in the period of independence of modern Azerbaijan in a complex historical-chronological sequence.

The creativity of the great Turkmen poet, Magtymguly Pyragy has a special place in the Azerbaijani-Turkmenistan literary. Proceeding from this point, the translation, publication and promotion of his literary heritage are investigated in the third chapter titled “The issues of research, publication and promotion of Magtymguly Pyragy’s literary heritage in the context of Azerbaijani-Turkmenistan literary relations in the independence period”.

The “Conclusion” section of the dissertation summarizes the final conclusions and recommendations from the general content of the research work.

Kağız formatı: 60/84 16/1

Sayı: 100

---

**AMEA-nın mətbəəsində çap olunmuşdur**

*На правах рукописи*

**ТОХФА МАМЕДАГА кызы ТАЛЫБОВА**

**АЗЕРБАЙДЖАНО-ТУРКМЕНИСТАНКИЕ ЛИТЕРАТУР-  
НЫЕ СВЯЗИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ**

**5717.01– Литература тюркских народов**

**А В Т О Р Е Ф Е Р А Т**

**диссертации на соискание ученой степени  
доктора философии по филологии**

**БАКУ – 2017**



